

VÍDEŇSKÁ KARIÉRA OSKARA NEDBALA

Ludmila Peřinová

Otiřtěno v bulletinu České společnosti Johanna Strausse pod názvem „O. Nedbal a Vídeň“ v červnu (1. část) a listopadu (2. část) 2015.

Skladatel, violista, člen Českého kvarteta a dirigent Oskar Nedbal (1874 – 1930) prožil nejúspěšnější období své umělecké kariéry v letech 1906 – 1919 ve Vídni jako šéf slavného Tonkünstlerorchestru a autor baletů a operet, z nichž zvláště Polská krev dosáhla světového věhlasu.

Oskarovo dětství a mládí

Oskar Nedbal se narodil 26. března roku 1874 v hudbymilovném prostředí táborského advokáta dr. Karla Nedbala. Ten stál u zrodu amatérského orchestru Filharmonický spolek, který od roku 1877 až do současnosti (nyní pod názvem Komorní orchestr Bolech) existuje bez přestávky v Táboře dodnes. Mnohokrát mladý Oskar Nedbal coby student i později jako již známý umělec s tímto orchestrem ve svém rodném městě účinkoval. Mezi přátele Karla Nedbala patřily význačné umělecké osobnosti – např. dramatik a básník Jaroslav Kvapil (libretista Rusalky) či samotný Antonín Dvořák.

Prvním Oskarovým učitelem hudby byl táborský regenschori František Enderle. Roku 1885 mladý hudebník vstoupil na pražskou konzervatoř. Zde vystudoval housle a violu ve třídě tehdejšího ředitele Antonína Bennewitze a skladbu u Antonína Dvořáka. Nejlepším přítelem mu byl spolužák – houslista Josef Suk (1874 – 1935). Již na podzim roku 1891 začalo veřejně vystupovat studentské kvarteto zformované ve třídě violoncellového pedagoga Hanuše Wihana ve složení: Karel Hoffmann – 1. housle, Josef Suk – 2. housle, Oskar Nedbal – viola a Otto Berger – violoncello. Toto záhy slavné seskupení existovalo až do 30. let 20. století pod názvem České kvarteto. (Předčasně zemřelého O. Bergera vystřídal později u violoncellového pultu profesor Wihan).

Souběžně s kvartetními koncertními cestami po celé Evropě rozvíjel Nedbal též své ambice dirigentské a skladatelské. Jako dirigent už roku 1896 poprvé vystoupil s Českou filharmonií. V 90. letech 19. století se rodily rovněž první závažné skladby, a to zejména v komorním oboru (zvláště pro housle, violoncello, klavír).

V létě roku 1898 se Oskar oženil s Josefínou Setunskou (dcerou táborského hoteliéra). Ve stejném roce došlo i ke sňatkům kolegů – kvartetistů. Josef Suk se oženil s Dvořákovou dcerou - sopranistkou Otylíí a Karel Hoffmann s Marií Mokrou. Oskar Nedbal tou dobou prožíval první velké úspěchy i naplněné rodinné štěstí. To však v lednu roku 1903 přervala tragická událost – zemřela mladá Josefína Nedbalová. Synkovi Oskárkovi byly necelé dva roky.

Zprvu zhroutený Oskar Nedbal se po čase díky své neúnavné práci zotavil a citové útočiště nakonec našel v srdci manželky primária Českého kvarteta - Karla Hoffmanna. Společensky

neúnosná situace vyvrcholila v březnu 1906, kdy milenci opustili Čechy. Po pobytu ve Egyptě a předovýchodních zemích se na podzim usadili ve Vídni. V tomto městě Nedbal v příštích 13 letech rozvinul to nejlepší, co jeho vícestranný talent nabízel.

Vídeňské období

I. Oskar Nedbal - dirigent

Oskar Nedbal nebyl ve Vídni neznámý. Publikum si ho pamatovalo jednak z koncertů Českého kvarteta, jednak jako autora úspěšného baletu Pohádka o Honzovi, který v dubnu 1903 uvedl sám Gustav Mahler se souborem Dvorní opery v Théâtre Paré u příležitosti návštěvy saského krále Georga. V témže roce již tento balet dirigoval ve Vídni sám Nedbal. Kritika nešetřila chválou.

Oskar od počátku svého vídeňského pobytu usiloval o vznik nového orchestru, přestože Vídeň měla již své dlouhodobě zavedené instituce: Orchester Dvorní opery pod Mahlerovým vedením tvořil Filharmonii, význačný dirigent Ferdinand Löwe vedl symfonický orchestr společnosti Wiener Konzertverein. Přesto se Nedbalovi podařilo založit Orchester Vídeňských hudebních umělců (Wiener Tonkünstlerorchester) díky četným vlivným kulturním stykům a za pomoci Rakouského hudebního svazu.

10. října 1907 ve velkém sále hudebního spolku Musikverein byl na slavnostním koncertě tohoto orchestru Nedbal jmenován šéfdirigentem. V dalších letech plně obstál v konkurenci věhlasných dirigentů G. Mahlera, F. Löweho i ve Vídni působících Hanse Richtera a Felixe Weingartnera a brzy patřil k mezinárodně uznávané špičce. Své triumfy založil nejen na interpretační kvalitě, ale též na zajímavé dramaturgii. Zatímco vídeňští filharmonikové se zaměřovali především na oratoria, Löweho orchestr na prověřený, spíše tradičně volený repertoár, Nedbal svou cestu založil na preferování hudby nedávno zkomponované a soudobé. Systematicky ve Vídni i na evropských cestách propagoval skladby českých autorů: Smetany, Dvořáka, svých současníků Josefa Bohuslava Foerster (žil ve Vídni v letech 1903 – 1918), Josefa Suka, Vítězslava Nováka (1870 - 1949), Otakara Ostrčila (1879 – 1935) a dalších. Ze soudobých autorů (mimo okruh české hudby) se zaměřoval na dílo Gustava Mahlera (nastudoval např. celý komplet jeho symfonií), Richarda Strausse (symfonie a symfonické básně), ale i Edgara Elgara, Mieczysława Karłowicze, Karola Szymanowského, Sergeje Rachmaninova, Antona Rubinštejna, Igora Stravinského a mnohých dalších včetně svých vídeňských kolegů Felixe Weingartnera a Johanna Strausse nejml. (1866 – 1939).

O Nedbalově hektickém, pracovně nabitém, ale šťastném životě svědčí i následující pasáže ze stati „O. Nedbal ve Vídni“ Ludmily Vrkočové: *„A protože dobře věděl, jak důležité je hmotné zajištění orchestru, vyvíjel s ním ohromnou aktivitu. Založil cyklus čtvrtěčních abonementních koncertů, kromě nich každou neděli a středu pořádal v Lidové zahradě Volkgarten a v Žofínském sále lidové koncerty za snížené vstupné. V neděli dopoledne řídil Nedbal symfonická matiné v divadle Na Vídeňce a koncerty v dělnických domovech, kde dělníci a studenti platili minimální vstupné. Každou neděli večer řídil koncerty ve Frei Volksbühne, v letních měsících hrál s orchestrem v lázeňských městech Baden Badenu a Ischlu. Takže tímto způsobem si orchestr na sebe vydělal a Nedbal se stával tvrdou prací jedním z nejlepších evropských dirigentů. Taková šla o něm pověst. A ještě mu to nestačilo a chtěl se angažovat i*

jako divadelní dirigent. Přijal nabídku ředitele Lidové opery na místo dirigenta a v této nové funkci zahájil činnost 4. října 1908 Wagnerovým Bludným Holanďanem. Úspěch byl tak velký, že si obecnost vynutilo opakování předehry, což se prý v Lidové opeře do té doby nestalo. (...) A ještě měl řadu čestných funkcí. Například byl členem direktoria vídeňské Nové konzervatoře, založené roku 1909. To, že na tomto ústavu bylo zavedeno mnoho reforem a nových pedagogických postupů, je také Nedbalovou zásluhou. Tyto reformy měly vést k tzv. „výchově stylu“. Předměty jako dějiny hudby a nauka o harmonii byly postaveny na roveň hlavním předmětům. Žáci měli příležitost sami vyučovat na cvičné škole. Všechny zkoušky byly veřejné a konaly se pod heslem „hudební výchova a nikoli technický dril“. Nedbal sice přispíval svými návrhy a podněty, ale učit nechtěl. Nepřijal nabídku učit dirigování, ani hře na vilu. Učili tam ale jiní Češi – Josef Bohuslav Foerster, František Ondříček, Arnošt Grünfeld a později i Otakar Ševčík“. (dostupné z: www.oskarnedbal.cz)

Vedle koncertních cest s Tonkünstlerorchestrem po Evropě hostoval Nedbal na dirigentském pultu celé řady dalších evropských orchestrů symfonických i divadelních. Spolupracoval s vynikajícími sólisty své doby. Z těch českých uvedme pěvkyni Emu Destinovou, pěvce Karla Buriana, Leo Slezáka či houslisty Františka Ondříčka, Jana Kubelíka a Otakara Ševčíka. Z dalších umělců např. ruského pěvce Fjodora Šaljapina, belgického houslistu Eugéna Ysaye či španělského violoncellistu Pabla Casalse. (Ten například Nedbala žádal, aby Dvořákův violoncellový koncert h moll hrál vždy pouze pod jeho taktovkou).

Oskar Nedbal byl ve Vídni nanejvýš oblíbeným dirigentem. „*U světových umělců měl ohromnou důvěru, jeho jméno zaručovalo návštěvnost všech koncertů, v nichž se angažoval. Mělo ho rádo vídeňské obecnost, měli ho rádi i členové jeho orchestru. V zahraničí reprezentoval vídeňskou hudbu a jako skladatel operet přispěl k udržení vysoké úrovně tohoto jevištního typu a pomohl tak zachránit operetu před úpadkem. Je spravedlivé konstatovat, že svá nejproduktivnější léta věnoval tomuto městu a naopak, tím, že působil ve Vídni, stal se světovým. Přesto musel Vídeň opustit. A doma ho ocenit neuměli nebo nechtěli.*“ (Vrkočová, L.: dostupné z www.oskarnedbal.cz)

II. Oskar Nedbal – skladatel Polské krve

První Nedbalův balet *Pohádka o Honzovi* (komp. 1902) na libreto F. K. Hejdy měl premiéru ve Vídni roku 1903, tedy ještě před Nedbalovým přesídlením do města na Dunaji. Jeho úspěch usnadnil Nedbalovi pozdější vstup do prostředí vídeňské umělecké špičky. Jistě pod vlivem ve Vídni oblíbeného operetního žánru se vedle kompozic baletů uchýlil i k tvorbě operet.

První z nich *Cudná Barbora* (na libreto R. Bernauera a L. Jacobsena) měla svoji českou premiéru sice v Praze v divadle Na Vinohradech (1910), ale záhy byla přijata i ve vídeňském Reimundově divadle (1911). „*Oskar Nedbal vzbudil u odborných kruhů zájem jako skladatel hned po svém příjezdu do Vídně. Sotva přijel, navštívil ho známý libretista (...) Leo Stein a zeptal se, nechtěl-li by Nedbal složit také operetu. A hned mluvil o vydání budoucího díla s nakladatelem Herzmannským. Smlouva tedy byla, ale nebylo libreto a Stein ho nakonec vůbec nedodal. Tak, aby se smlouva dodržela, zaskočili jiní vídeňští libretisté. A vznikla opereta Cudná Barbora. Nedbal ji komponoval o dovolení v Čechách na zručském panství v zámečku v Hodnově, a také ji k premiéře svěřil Divadlu na Vinohradech. Podepsal sice smlouvu s Karlovým divadlem ve Vídni a komponoval operetu vlastně pro ně, ale protože v tomto divadle už byly na repertoáru Lehárova Cikánská láska a Fallova Puppenmändel, které se dávaly denně s velkým úspěchem, Nedbal se dal přemluvit podnikavým ředitelem Vinohradského*

divadla, Štechem, a svěřil mu premiéru. Vzhledem k dosavadní Nedbalově pověsti seriózního skladatele a dirigenta seriózní hudby, působila Cudná Barbora jako šok. Pražskou premiéru navštívilo proto 30 divadelních ředitelů, novinářů, nakladatelů a způsobila ohromný rozruch. Nechtěli věřit, že Nedbal napsal skutečně výstřední operetu. Ale přijali to. „ (Vrkočová, L.: dostupné z: www.oskarnedbal.cz)

Brzy nato však následoval snad největší Nedbalův životní úspěch v podobě premiéry v pořadí druhé operety **Polská krev** na německý text ve Vídni již zavedeného operetního libretisty Leo Steina (autora libret slavných operet – např. Veselé vdovy Franze Lehára a Čardášové princezny Emericha Kálmána) podle Puškinovy povídky Slečna selka. 25. října roku 1913 za autorova řízení byla Polská krev uvedena v Karlově divadle (Karltheater). „*Všechny noviny bez výjimky psaly o ní jen v superlativech. Jeden deník – Fremdenblatt – ji srovnával dokonce s premiérou Pucciniho opery Děvče ze zlatého západu, která se konala den před premiérou Polské krve ve Dvorní opeře. Srovnání vyznělo jednoznačně ve prospěch Polské krve. Deník srovnával také oba přítomné autory – zatímco Puccini se prý tvářil nevlídně a přísně, Nedbal byl ve znamenité náladě a při žertech komiků na jevišti si cpal kapesníky do úst, aby přemohl smích a mohl dirigovat. Po stovkách repríz v Karlově divadle se hrála Polská krev před neustále vyprodaným hledištěm v Lidové opěře a pak ji uvedly snad všechny evropské scény s obrovským úspěchem. Pražské kritice se sice moc nelíbilo, že Nedbal tímhle způsobem takto reprezentuje „vídeňskou operetu“, žánr, který už měl svůj charakter. Ale už to tak bylo. Polskou krví se zařadil Nedbal k jejím reprezentantům vedle Johanna Strausse, Franze Suppého, Carla Millöckera a Richarda Heubergera.“ (Vrkočová, L.: dostupné z: www.oskarnedbal.cz)*

Dodnes nejhranější a umělecky nejcennější Nedbalovo jevištní dílo je superlativní kritikou po stránce kompoziční opředeno superlativy již od samého počátku. Dobový časopis Reichspost uvedl těsně po vídeňské premiéře: „*Konečně opereta nejen s dramatickým obsahem, ale i mravním.*“ Časopis Die Zeit poznamenal: „*V každém taktu cítíme ruku jemně smýšlejícího, vysoce kultivovaného muzikanta.*“ I české Dělnické listy vydávané ve Vídni, které se k operetní Múze stavěly obvykle odmítavě, psaly: „*Je to Nedbalův pokus, znehodnocenému operetnímu žánru dát nový význam a sice umělecký. Celá řada čísel je zbarvena skutečnou poesí a citlivostí, jež nezůstává na povrchu a neklesá k sentimentalitě, jiná čísla pak nesou rodnou známku Nedbalovy národní příslušnosti. Je to po mnoha letech první operetní práce, od jejíž návštěvy nezrazujeme.*“ (Peřinová, L.: Život a dílo O. Nedbala jako cesta k nesmrtelnosti. Dostupné z: www.oskarnedbal.cz)

Nedbal podpořen úspěchem Polské krve se vzápětí pustil do kompozice další operety. *Vinobraní* (libreto: L. Stein a J. Wilhelm) bylo poprvé uvedeno 11. února 1916 v Divadle Na Vídeňce. Premiéra byla sice vysoce úspěšná, přesto opereta nedosáhla bouřlivého přijetí jako dílo předchozí a dodnes po stránce popularity stojí v těsném závěsu za Polskou krví. Nicméně již při premiéře se ohromně líbil především valčík „Má krásná vílo kouzelná“.

Následující operety však úroveň Polské krve ani *Vinobraní* nedosáhly. *Krásná Saskia* (libreto A. M. Weillner a H. Reichert) spatřila světlo světa v Karltheater roku 1917, *Erivan* (libreto F. Dörmann) ve Wiener Komödienhaus v roce 1918 a téhož roku byla v kabaretní scéně Die Hölle uvedena i *Mamzel Napoleon* (libreto E. a A. Golze).

Souběžně s operetami se nedbal věnoval i tvorbě ve Vídni rovněž populárních baletů. Z *pohádky do pohádky* měl sice premiéru v r. 1908 v Národním divadle v Praze a *Princezna Hyacinta* tamtéž roku 1911 (oba na libreto Nedbalova přítele Ladislava Nováka), ale

následující premiéry vídeňské byly veskrze úspěšné: Skvěle byla přijata *Čertova babička* (jejíž libreto od dvojice K. Zesky – G. Stöhrová nabídl Nedbalovi sám Mahler) v roce 1912 ve Dvorní opeře. „Do baletu vložil Nedbal oblíbený vídeňský pijácký kuplet, složený před léty jedním hostinským v Prátru. K jeho doprovodu předepsal Nedbal heckelfon, parodující zvuk fagotu., což mělo velký ohlas u obecnstva.“ (Vrkočová, L.: O. Nedbal ve Vídni. Dostupné z: www.oskarnedbal.cz). O něco méně zaujal balet *Andersen* (na libreto L. Nováka a J. Kvapila) uvedený v Ronachrově divadle roku 1914.

Střídavě s větším či menším úspěchem vlastních jevištních prací a s rozvinutou kariérou dirigenta se v podstatě odvíjelo období spjaté s metropolí monarchie. I ve stížených podmínkách souvisejících s první světovou válkou se Nedbal snažil pracovat s maximálním nasazením. Radost z ukončení války však nekorespondovala s následující životní etapou. Po rozpadu monarchie, v roce 1919 přesídlil Oskar Nedbal do nově vzniklého Československa. Stará vlast však umělce evropského formátu nepřijala.

Osudy O. Nedbala v Československu

„Připadám si obdobně jako kdysi Mahler. Nedávno mě v Bukurešti označili za panslavistu, pro Vídeň jsem Čech a ve své domovině odrodilec“. Tento výrok vkládá umělci do úst Miroslav Šulc ve své románové biografii *Cesta k nesmrtelnosti O. Nedbala* (Praha 2007). Praha Nedbalovu osobnost v revolučně kvasící době nepřijala. Svou odbornou způsobilostí byl Nedbal příliš ohrožující v relativně malém městě, kde si řada slabších „konkurentů“ vyhřívala svá místečka. Protože se skladatel neangažoval ve vlastenčení a za sebou měl 13 šťastných let v „nepřátelské“ Vídni, měl být odstraněn dříve, než by se v hlavním městě vůbec usídlil.

Po řadě neúspěšných pokusů zakotvil Nedbal nakonec roku 1923 v Bratislavě v tehdy nedávno vzniklém Slovenském národním divadle. V rámci své funkce šéfa opery byl schopen pozdvihnout SND na evropskou úroveň. Avšak od vzniku divadla táhnoucí se finanční potíže vyřešit nedovedl.

Postupný ústup ze slávy byl předznamenán tragickou událostí v roce 1918, kdy se Nedbalův jediný syn Oskar zastřelil. Ve 20. letech se výrazně snižuje i skladatelova kompoziční aktivita. Stále však Nedbal jako dirigent vyjíždí na četná turné, ať již se zahraničními orchestry nebo s operním ansámblem SND.

V prosinci 1930 Nedbal odjel do chorvatského Záhřebu a těsně před vánocemi zde dirigoval Záhřebskou filharmonii a v místním Národním divadle uvedl svůj balet *Pohádka o Honzovi* – dílo, k němuž měl snad nejvřelejší vztah a z něhož slavný *Valse triste* obletěl svět.

Pod tíhou finančních svízelností SND, zhoršujícího se zdravotního stavu a dlouhodobých duševních těžkostí Oskar Nedbal na Štědrý den dopoledne dobrovolně ukončil svůj život skokem z okna záhřebské opery.

Pochován byl na tamním hřbitově Mirogoj až do nedávné doby. Roku 2006 byly jeho ostatky (zásluhou houslisty Josefa Suka - vnuka Nedbalova kolegy z Českého kvarteta) převezeny na pražský Slavín. Oskarovo přání „spočinout v tichých stráních tábořských poblíž řeky Lužnice“ vyslyšeno nebylo.